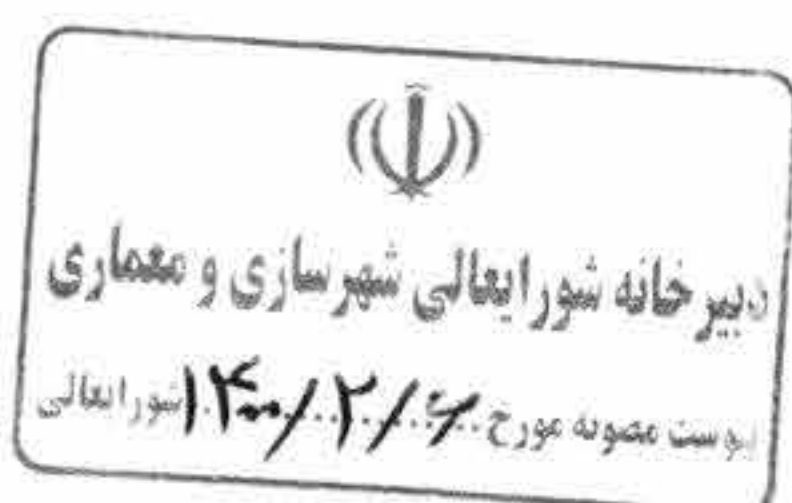

وزارت راه و شهرسازی
معاونت شهرسازی و معماری

راهنمای کشاورزی شهری در پارک‌ها و فضاهای تجهیز شده شهری

مصوب مورخ ۱۴۰۰/۲/۶ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران

فهرست مطالب

بخش اول - کلیات	۱
۱-۱ مقدمه	۱
۲-۱ دستاوردهای مورد انتظار از کشاورزی شهری در ایران	۲
۳-۱ گونه‌بندی فضاهای مناسب برای کشاورزی شهری	۵
بخش دوم - چگونگی ارتباط کشاورزی شهری با اسناد توسعه شهری	۱۲
بخش سوم - چارچوب تحقق‌پذیری کشاورزی شهری	۲۱
۳-۱ الزامات پشتیبان تحقق کشاورزی شهری	۲۱
۳-۲ نقش و وظایف سازمانی	۲۳
۳-۳ الزامات حقوقی کشاورزی شهری	۲۶

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- ویژگی‌های اصلی گونه‌های کشاورزی شهری در ترکیب ابعاد مالکیت، انگیزه اصلی و شیوه مدیریت کشاورزی شهری	۶
جدول ۲- ویژگی‌های گونه‌های کشاورزی شهری	۹
جدول ۳- الزامات کالبدی باغچه‌های خصوصی	۱۰
جدول ۴- الزامات کالبدی باغچه‌های محله‌ای	۱۱
جدول ۵- الزامات کالبدی باغ‌های شهری	۱۲
جدول ۶- الزامات کالبدی باغ‌های مؤسسه‌ای در املاک بخش عمومی و دولتی	۱۳
جدول ۷- الزامات کالبدی باغ‌های مؤسسه‌ای در مراکز آموزشی، درمانی، فرهنگی، ورزشی و مذهبی	۱۴
جدول ۸- الزامات کالبدی استقرار باغ‌ها و مزارع پیراشهری	۱۵
جدول ۹- الزامات فنی کشاورزی شهری	۱۸
جدول ۱۰- الزامات تصمیم‌گیری پشتیبان تحقق کشاورزی شهری	۱۹
جدول ۱۱- نقش و وظایف سازمانی عوامل تصمیم‌گیری اصلی کشاورزی شهری	۲۰
جدول ۱۲- نقش و وظایف سازمانی عوامل تصمیم‌گیری همکار کشاورزی شهری	۲۲
جدول ۱۳: ظرفیت استقرار انواع گونه‌های کشاورزی شهری در انواع کاربری‌های زمین مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری	۲۳

فهرست تصویرها

تصویر ۱- دستاوردهای مورد انتظار کشاورزی شهری در ایران	۵
---	---

بخش اول - کلیات

۱-۱ مقدمه

اصطلاحات متفاوتی در مورد فعالیت‌های کشاورزی شهری وجود دارد و جوامع مختلف از آن‌ها برای مقاصد مختلف، با تعابیر متفاوتی استفاده می‌کنند؛ اما می‌توان در بیانی کلی کشاورزی شهری را مجموعه فعالیت‌هایی تعریف کرد که به «کشت، تولید، پردازش، و بازاریابی برای غذا و دیگر تولیدات (هم‌چون داروهای با منشأ گیاهی و جانوری، فیبر و سوخت) در در زمین یا در آب، داخل شهرها و یا پیرامون آن‌ها در نواحی حومه‌ای یا پیراشهری» می‌پردازند؛ به عبارتی، کشاورزی شهری را می‌توان شامل انواع فعالیت‌های مکمل قبل و یا بعد از تولید دانست که در خدمت انواع نیازهای اجتماعی، محیط زیستی، اقتصادی، تغذیه‌ای و تفریحی ساکنان شهرها است. عامل متمایز کننده کشاورزی شهری از کشاورزی روستایی دو بعد اصلی دارد: نخست؛ یکپارچگی آن با سیستم اقتصادی و اکولوژیک شهرها؛ و دوم زنجیره بازاریابی کوتاه آن در مقایسه با کشاورزی روستایی. این زنجیره کوتاه به این معنی است که تولیدات کشاورزی شهری بدون واسطه، یا با واسطه‌های کمی به دست مصرف‌کنندگان آن در شهرها می‌رسد.

پژوهش درباره میانکنش کشاورزی و برنامه‌ریزی فضایی شهرها یک حوزه جدید پژوهشی است که فراتر از مطالعاتی که درباره اهمیت فضاهای سبز در شهرها، و یا کنترل کاربری زمین برای کاهش گازهای گلخانه‌ای و ارتقاء سلامت شهر انجام شده، بحث تولید مواد غذایی در شهرها و نواحی پیرامونی آن‌ها را به پیش می‌کشد. عوامل متعددی را می‌توان به عنوان محرک‌های این مسیر نوین پژوهشی و کاربردی نام برد: نخست؛ پذیرش در حال افزایش در سطح جهان که ساختار و عملکرد شهرها در پاسخ به محرک‌های متعددی چون کمیابی منابع، فشارهای جمعیت و تغییر اقلیم باید تغییر کند. در این رابطه تولید مواد غذایی در فاصله‌ای نزدیک به شهرها یکی از ابعاد تاب آوری آن‌ها به شمار می‌آید. از سوی دیگر هم‌چنان که شهرها بزرگ‌تر می‌شوند، مباحثی هم‌چون زنجیره‌های جابجایی مواد غذایی که پیچیدگی و هزینه‌های آن‌ها (از جنبه مالی، زیرساختی و انرژی) در حال افزایش است، و تأثیرات منفی آن بر محیط ساخته شده، هم‌چون جزایر حرارتی، پژوهشگران و سیاست‌گذاران را به مرور بروندهای کشاورزی شهری و تأکید بیشتر بر منافع آن، یا اعمال اصلاحاتی در آن برای کمینه کردن عدم مزیت‌های آن وا داشته است. از جنبه‌ای دیگر، کشاورزی شهری به دلیل مزیت‌های اجتماعی - اقتصادی آن در مقیاس‌های خرد و میانه اهمیت دارد: کشاورزی شهری هم‌چون یک فعالیت جمعی اثرگذار بر حیات و همبستگی اجتماع محلی و آموزش‌دهنده برای کودکان و جوانان، ظرفیتی است برای کار و فعالیت جمعی شهروندان، تا همسایگانی که در زندگی اجتماعی خود تعاملی با هم ندارد یکدیگر را بشناسند، کودکان در کنار سالمندان فعالیت کنند، به طبیعت نزدیک‌تر شوند و از وابستگی ذاتی حیات بشر به مادر طبیعت آگاه شوند.

در ایران روند پیشروی شهری در اراضی کشاورزی و زمین‌های باغی پیرامون شهرها روندی رایج است؛ روندی که نه فقط از جنبه کاهش توان تولید محصولات کشاورزی، بلکه هم‌چنین از جنبه پیامدهای محیط زیستی آن نادرخواه است. گرچه مقصود نادیده گرفتن نقش عوامل اصلی اقتصادی در برنده بودن توسعه مسکونی در رقابت با هر فعالیت دیگری نیست، اما این را نیز نمی‌توان نادیده گرفت که کشاورزی شهری با تعیین شروط و پشتیبانی قانونی و فنی از روش‌هایی چون انواع گردشگری کشاورزی و سودآور کردن کشاورزی و باغداری در نواحی پیراشهری می‌تواند در برابر ارزش افزوده ناشی از تفکیک این اراضی و به‌زیر توسعه بردن آن‌ها مقاومت‌هایی را ایجاد کند. در مقیاس‌های خرد شهری نیز می‌توان گرایش به کشاورزی و باغداری در شهرها را در برخی از شهرهای کشور ردیابی کرد. با بهره‌گیری از این خواست نوظهور و تعیین الگوی کشاورزی

شهری دست کم در زمین‌هایی که مالک آن‌ها بخش عمومی است (هم‌چون پارک‌های شهری) می‌توان منافع اجتماعی کشاورزی شهری را برای شهرها متصور بود.

در این چارچوب راهنمای حاضر در پی پاسخ به این پرسش اصلی است که چگونه می‌توان کشاورزی شهری را به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های خدمات اکوسیستمی در شهرها عملیاتی نمود به گونه‌ای که تحقق آن از طریق اسناد هدایت و کنترل برنامه ریزی شهری کشور امکان پذیر باشد؟ به بیان دیگر، کدام یک از انواع و گونه‌های کشاورزی شهری، و هر یک با چه الزامات و شروطی، قابلیت راه‌اندازی در کشور را دارند و اسناد هدایت و کنترل برنامه‌ریزی شهری چگونه می‌توانند از اشکال و گونه‌های تعیین شده حمایت کرده، و آن‌ها را به‌قاعده در بیاورند تا میانکنش میان کشاورزی شهری و دیگر فعالیت‌های ضروری شهری، نه موجب اختلال در سیستم‌های فعالیت‌های شهری شود، و نه عملکردهای کشاورزی شهری را مختل کند. رویکردی که در تعیین الزامات مورد نظر قرار گرفته این است که موضع خنثی مدیریت شهری و بخش عمومی در کشور که در آن دانش و کنش رسمی درباره کشاورزی شهری وجود ندارد، با اراده سیاسی و سیاست‌گذاری مبتنی بر حمایت از کشاورزی شهری، به موضعی توانمندساز تبدیل شود. بنا بر این وجود این الزامات نه به عنوان ابزار محدود کننده و نشانگر نگرش منفی به کشاورزی شهری، بلکه برای تنظیم رابطه این فعالیت با دیگر زیر سیستم‌های شهری تعیین شده است: یعنی از یک سو برای تضمین رابطه متعادل کشاورزی شهری با دیگر عملکردهای شهری (محیط انسان ساخت)، و از سوی دیگر برای مشخص کردن الزامات مرتبط با رابطه کشاورزی شهری با محیط و منابع طبیعی (محیط طبیعی).

۱-۲ دستاوردهای مورد انتظار از کشاورزی شهری در ایران

منطق پشتیبان کشاورزی در ایران در تصویر شماره ۱ خلاصه شده است. در شرح عناصر این دستاوردهای مورد انتظار در سه بعد اصلی اجتماعی، اقتصادی و کالبدی می‌توان چنین بیان کرد:

الف- در ابعاد اجتماعی:

- **تعلق به محل سکونت:** مشارکت شهروندان در کشاورزی شهری با کاشت و نگهداری از گیاهان توسط خود آن‌ها راهی است که خود را نه ناظر و متوقع ایجاد تغییر از سوی مدیریت شهری، که عامل و مسئول در این زمینه ببینند. چنین تغییری رابطه شهروندان با محل سکونتشان را نیز تغییر می‌دهد و توان این را دارد که به ایجاد حس تعلق به محل سکونت کمک کند. این امکان وجود دارد که با مشارکت در فرآیند پرورش محصولات و برداشت آن‌ها خاطراتی از فصول مختلف و روزهای گوناگون در ذهن شهروندان نقش ببندد و منظری ماندگار و منحصر به فرد ایجاد کند که با وجود تغییرات مداوم آن، همواره برای شهروندان به‌یادماندنی است. محصول نهایی این فرایند کمک به ایجاد حس مکانی است که با مشارکت مردم شکل گرفته است.
- **آموزش:** کشاورزی شهری راهی است تا خانواده‌ها بتوانند کودکان و نوجوانان را با فرایندهایی آشنا کنند که در طبیعت روی می‌دهد و ما برای ادامه حیات به آن‌ها وابسته‌ایم، اما از آن‌ها غافل شده‌ایم؛ تا کودکان و نوجوانان بدانند محصولات غذایی مصرف روزانه چگونه تولید می‌شوند، چه نیازهایی دارند و با چه مخاطراتی روبه‌رو هستند. به بیان دیگر، کشاورزی شهری هم به بالا رفتن توانایی در کاشت و نگهداری گیاهان و نوآوری در بهبود فرایندهای کاشت و نگهداری (برای نمونه نوآوری در شیوه کاشت، شیوه آبیاری و جز آن‌ها) کمک می‌کند و هم راهی است برای ایجاد یا اتقاء آگاهی‌های محیط زیستی.

- **سلامت روحی و جسمی:** در جوامعی که مشکل چاقی یک معضل است، باغ‌های شهری فرصتی برای ساکنان ایجاد می‌کنند تا فعالیت فیزیکی‌شان را از طریق باغبانی افزایش دهند، فعالیتی که افراد بسیاری قادرند با وجود محدودیت‌های حرکتی در آن شرکت کنند. از سوی دیگر، اثرات پوشش گیاهی و باغبانی بر سلامت روحی شهروندان از منافع کشاورزی شهری است. به ویژه با وجود تجربه‌ای هم‌چون یک بیماری همه‌گیر که شهروندان ناگزیر از ماندن در خانه در دوره‌ای طولانی شده‌اند. در چنین شرایطی معنای خانه و رابطه ساکنان با خانه‌ها تغییر کرده است و نیاز است تا خانه‌ها پتانسیل‌های جدیدی را برای ساکنانشان ارائه کنند. کشاورزی شهری در خردترین مقیاس آن که در بالکن، حیاط یا پشت بام خانه‌ها قابل انجام است، پاسخگوی این نیاز است.
- **تعامل اجتماعی:** کشاورزی شهری از راه ایجاد فضایی برای ملاقات، گفتگو و راه تبادل مهارت و دانش میان شهروندان، فضایی را برای تعامل اجتماعی فراهم می‌کند.

ب- در ابعاد محیطی:

- کشاورزی شهری می‌تواند با باز مصرف آب و پسماندهای تر خانگی به کاهش ردپای محیط زیستی و مدیریت مصرف منابع در شهرهای کشور کمک کند.
- کشاورزی شهری در نفوذ آب باران و ذخیره سازی آن در منابع زیر زمینی آب اثرگذار است.
- کشاورزی شهری به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های خدمات اکوسیستم به تلطیف هوای شهرها از راه سایه اندازی، کاهش اثر جزایز گرمایی شهری، ایجاد عایق صوتی و افزایش رطوبت کمک کند.
- کشاورزی شهری می‌تواند تنوع زیستی را ارتقاء دهد: به خصوص با در نظر گرفتن گیاهان بومی هر منطقه برای کاشت و نگهداری، به حفظ گونه‌های گیاهی که در تولید انبوه محصولات به دلایلی چون هزینه- فایده اقتصادی کنار گذاشته شده‌اند.
- کشاورزی شهری امکان استفاده چندگانه از فضا در زمان را فراهم می‌کند. استفاده چندگانه به معنی جایگذاری کاربری‌های هم‌سو و درآمدا با کشاورزی در این فضاها است. از جمله راه‌اندازی باغ‌های موضوعی که ارائه دهنده مراحل چندگانه کاشت، برداشت، فراوری و به مصرف رساندن و تولید غذا از یک ماده غذایی هستند، باغ‌های آموزشی که تورهای آموزشی را برای علاقمندان (خانواده‌ها، دانش‌آموزان) فراهم می‌کنند، کاشت بذر یا هرس درختان، و مانند آن. چنین است که کشاورزی شهری مولد شبکه منظر سبز پشتیبان ارتقاء حس مکان در مقیاس‌های گوناگون است: در عین حال که فعالیت‌های پیش گفته در آن در جریان است، یک راه‌کار طراحی محیطی برای ارتقاء کیفیت فضاهای شهری نیز به شمار می‌آید.

پ- در ابعاد اقتصادی

- **کارآفرینی شهری:** کشاورزی شهری امکان تولید غذای سالم و در نزدیکی محل مصرف را ایجاد میکند که مصرف آن یکی از گرایش‌های در حال افزایش در بین شهرنشینان است. این تولید جدید، توسط تولیدکنندگان جدید که یا پیشینه مهارت‌های کشاورزی در روستا را دارند و یا با کسب این مهارت‌ها در شهرها فعالیت می‌کنند، می‌تواند کسب‌وکارهای جدیدی را در شهرها ایجاد کند. کسب‌وکارهایی مرتبط با عرضه محصولات در بازارهای محلی، یا عرضه در بازارهای کوچک و تخصصی برای یک محصول با

ویژگی‌های خاص. هدف گیری بازار محصولات خاص^۱ به مزرعه‌داران یا باغ‌داران اجازه می‌دهد قیمتی برای محصولات خاص خود تعیین کنند که هزینه‌های افزوده بر اثر فعالیت در شهر را جبران کند. در این شیوه، هم نوع محصول و هم نوع خریدار با در نظر گرفتن ملاحظات انتخاب می‌شود: در مورد محصول، تمرکز بر محصولاتی است که به‌طور عادی و در بازارهای معمول ارائه نمی‌شوند، برای نمونه دسته‌ای خاص از سبزیجات که با شیوه‌ای خاص تولید شده‌اند. خریدار چنین محصولاتی نیز رستوران‌ها یا خرده‌فروشی‌های محل مراجعه افرادی است که خواهان استفاده از محصولات محلی و بدون استفاده از کودهای شیمیایی هستند. قراردادهای پیش فروش محصولات و تولید کشاورزی بر مبنای سفارش جامعه محلی^۲ به با تعهد به تأمین میزان تعیین شده از محصول در زمان‌های تعیین شده در این شیوه از تولید به پایداری این شیوه کارآفرینی کمک می‌کند. چنین قراردادهایی برای تولید می‌تواند با موسسه‌هایی که مصرف محصولات کشاورزی سالم و با ردپای محیط زیستی کمتر را به‌عنوان آوازه و یا ویژگی خاص خود در نظر می‌گیرند هم ایجاد شود، برای نمونه تولید برای مصرف روزانه در برنامه تغذیه مدارس و یا رستوران‌ها.

• **گردشگری کشاورزی در شهرها:** گردشگری کشاورزی در شهرها می‌تواند با برگزاری مراسم و رویدادهای مرتبط با تولیدات کشاورزی و عرصه زنجیره محصولات تولید شده هم‌چون داروی گیاهی خاص، یک خوراک خاص و یا صنایع دستی مرتبط پایه‌گذاری شود و برای ایجاد آوازه مکان مبتنی بر آن تمرکز شود. برگزاری تورهای مزرعه‌گردی برای علاقمندان، تورهای عکاسی، تورهای آموزشی برای دانش‌آموزان، تورهای اقامت و صبحانه^۳، تورهای برداشت محصول^۴، گردشگری حیوانات (رام‌کردن اسب، دوشیدن شیر گاو، بازدید از زنبورداری‌ها و مانند آن) و برگزاری مراسم و رویدادها توان درآمذزایی مزارع حاشیه شهرها را افزایش می‌دهد و فرصتی برای حفظ زمین‌ها از توسعه شهری را ایجاد می‌کند. تولیدات متنوع در محلات متفاوت حتی می‌تواند رنگ و بوی متفاوتی به شهرها در فصول مختلف بدهد و عاملی در ایجاد هویت شهرها باشد. کشاورزی شهری در نواحی پیراشهری و فعالیت‌های وابسته و مرتبط با آن می‌تواند به‌عنوان عاملی برای حفظ جذابیت برای مناطق نیز عمل کند؛ این جذابیت می‌تواند در تنوع و کیفیت غذایی، فرهنگ غذا، منظر کشاورزی، میراث کشاورزی (به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی) و مانند آن‌ها نمود داشته باشد.

دستاوردهای اجتماعی، محیطی و اقتصادی مورد انتظار از کشاورزی شهری در شهرهای کشور، در چارچوب یک ساختار نهادی پشتیبان در سطوح محلی، شهری و ملی عملیاتی می‌شود.

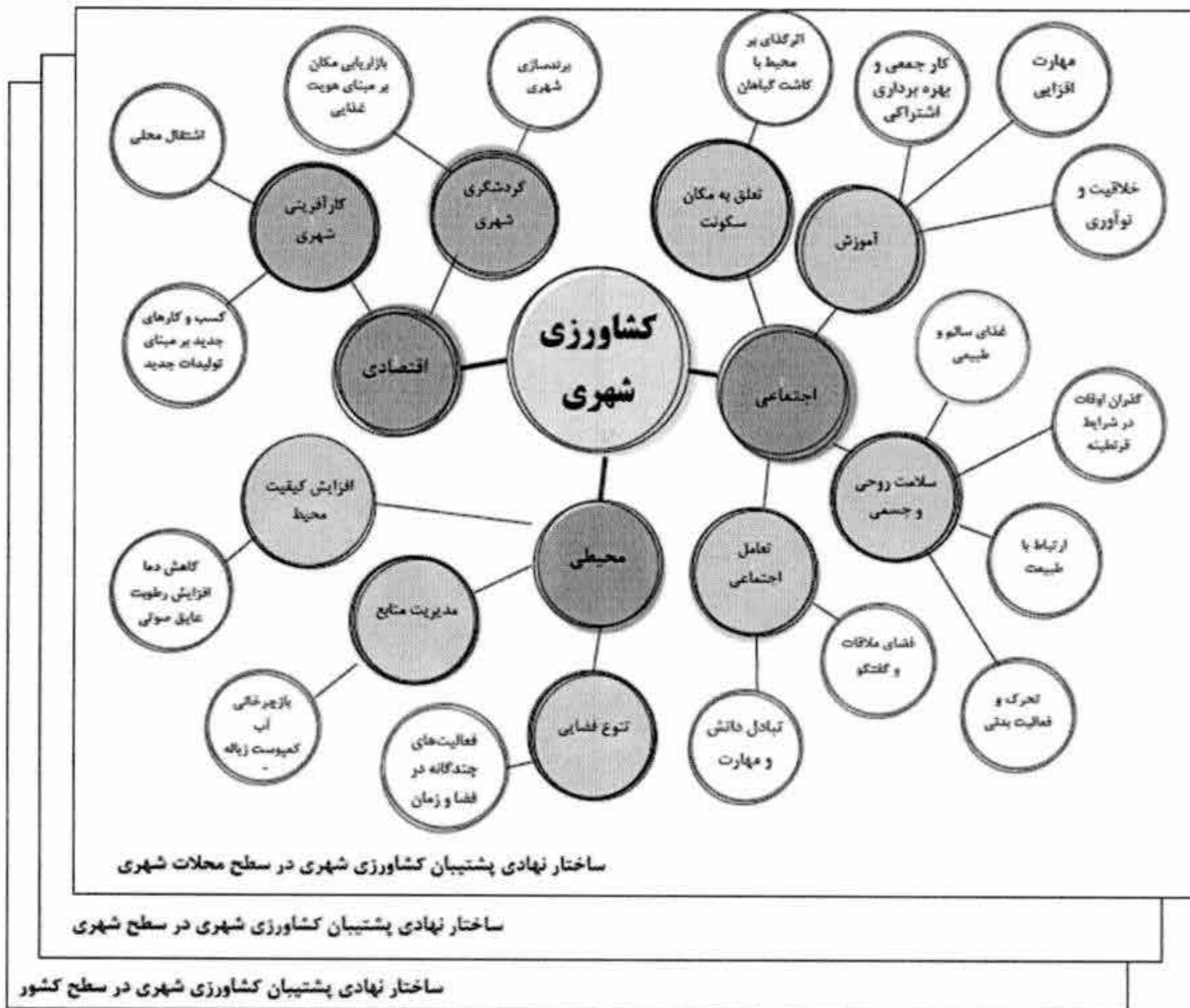
^۱ niche marketing

^۲ community supported agriculture

^۳ bed and breakfast

^۴ که با نام‌هایی چون U pick یا pick your own در دنیا شناخته شده است.

تصویر ۱- دستاوردهای مورد انتظار کشاورزی شهری در ایران

۱-۳ گونه‌بندی فضاهای مناسب برای کشاورزی شهری

گونه‌بندی پیشنهادی فضاهای کشاورزی شهری در ایران دامنه‌ای از فضاهای متمرکز را پیشنهاد می‌کند که هر یک از آن‌ها، کمتر یا بیشتر، نقش‌های متنوعی در بهبود تعاملات اجتماعی، کیفیت‌های محیط زیستی، و تولید غذا دارند و در مجموع شبکه‌ای از فضاهای سبز را در شهرها تشکیل می‌دهند. این گونه‌بندی شامل باغچه‌های خصوصی، باغچه‌های محله‌ای، مزارع و باغ‌های شهری، باغچه‌های مؤسسه‌ای، و باغ‌ها و مزارع پیراشهری است. تمایز میان این فضاها بر اساس مشخصه‌های اصلی آن‌ها شامل نوع مالکیت، انگیزه اصلی مورد انتظار از کشاورزی شهری و شیوه مدیریت آن‌ها انجام شده است. در تصویر ۲ گونه‌های کشاورزی شهری از تقاطع اجزاء هر یک از ابعاد سه گانه، با اجزاء دیگر بعدها ساخته

می‌شود. اما تقاطع همه اجزاء در همه ابعاد در تعریف گونه‌های کشاورزی شهری معنی دار نیست. جدول ۱ نشان می‌دهد هر یک از گونه‌های پیشنهادی از تقاطع کدامیک از ابعاد سه گانه نوع مالکیت، انگیزه اصلی از کشاورزی شهری و شیوه مدیریت آن ساخته شده‌اند.

تصویر ۲- ابعاد اصلی سازنده گونه‌بندی کشاورزی شهری

جدول ۱- ویژگی‌های اصلی گونه‌های کشاورزی شهری در ترکیب ابعاد مالکیت، انگیزه اصلی و شیوه مدیریت کشاورزی شهری

مالکیت	انگیزه اصلی	شیوه مدیریت	گونه کشاورزی شهری
خصوصی	سرگرمی، آشنایی با طبیعت، تلطیف محیط سکونت / فعالیت، تولید غذای ارگانیک	خصوصی	باغچه‌های خصوصی
		عمومی	x
		عمومی / خصوصی	x
عمومی / خصوصی	آگاهی‌های محیط زیستی، تعامل‌های اجتماعی، ارتقاء کیفیت فضای شهری، تولید غذای ارگانیک	خصوصی	x
		عمومی	x
		عمومی / خصوصی	x
خصوصی	درآمد اقتصادی	خصوصی	باغ‌ها و مزارع پیراشهری باغ‌های شهری (خصوصی) باغچه‌های مؤسسه‌ای (خصوصی)
		عمومی	x
		عمومی / خصوصی	x

x	خصوصی	سرگرمی، آشنایی با طبیعت، تلطیف محیط	عمومی
x	عمومی	سکونت/ فعالیت، تولید غذای ارگانیک	
x	عمومی/ خصوصی		
x	خصوصی	آگاهی‌های محیط زیستی، تعامل‌های اجتماعی،	
	عمومی	ارتقاء کیفیت فضای شهری، تولید غذای ارگانیک	
	عمومی/ خصوصی	باغچه‌های مؤسسه‌ای (عمومی)	
		باغ‌های شهری (عمومی)	
	عمومی/ خصوصی	باغچه‌های محله‌ای	
		باغ‌های شهری	
x	خصوصی	درآمد اقتصادی	
x	عمومی		
x	عمومی/ خصوصی		

فضاهایی که در شهر برای کشاورزی شهری پیشنهاد می‌شوند می‌توانند ابعاد، موقعیت، بهره‌وران و الزامات متفاوتی داشته باشند و اهداف و منافع متفاوت را برای ذینفعان چندگانه‌ای به‌همراه داشته باشند که در ادامه معرفی می‌شوند (جدول ۲).

الف- باغچه‌های خصوصی

کشاورزی در باغچه‌های خصوصی در خردترین مقیاس گونه‌بندی پیشنهادی در فضاهای خصوصی مطرح می‌شود. در این گونه از کشاورزی شهری، مسئولیت‌های نگهداری و رعایت الزامات گوناگون تعیین شده از سوی بخش عمومی برای کشاورزی شهری بر عهده مالکان است و در مقابل، بهره‌برداری از تولیدات آن نیز به‌طور کامل در اختیار خود مالکان قرار دارد. هدف‌های اصلی در این گونه از کشاورزی شهری، اهداف اجتماعی همچون ایجاد فضایی برای سرگرمی و گذران اوقات فراغت، ایجاد بستری برای اثرگذاری بر محیط و نوآوری خود ساکنان در بهبود آن مطابق سبک زندگی و خواسته‌های خود و امکان تبادل دانش و تعامل اجتماعی میان ساکنان ساختمان‌های مسکونی است. اهداف فرعی کشاورزی شهری در باغچه‌های خصوصی نیز قابل تصور است: این باغچه‌ها که مالکان آن‌ها را مدیریت می‌کنند برای محله‌ها و شهرها منافع محیطی زیستی به همراه دارند، از جمله اینکه می‌توانند بخشی از کمبود فضای سبز مورد نیاز برای کاهش جزایر گرمایی و تلطیف فضای شهر را جبران کنند و منظر سبز شهری را نیز افزایش دهند. از جنبه اقتصادی نیز باغچه‌های خصوصی برای کاربران مسکونی امکان تولید بخشی از مواد غذایی به‌صورت ارگانیک را فراهم می‌کنند که گرچه ممکن است حجم آن در مقایسه با کل مصرف خانواده‌ها قابل توجه نباشد، اما از دو جنبه اهمیت دارد: نخست اینکه اهمیت دسترسی به مواد غذایی سالم و اطمینان از سلامت غذایی را برای آن‌ها مطرح می‌کند؛ و دوم اینکه مقدمه‌ای است برای طرح موضوع خودکفایی غذایی در شهرها. به بیان دیگر خودکفایی غذایی را - که ممکن است در شرایطی همچون همه‌گیری‌هایی که شهرها را در موقعی قرنطینه کامل قرار می‌دهد ضرورت پیدا کند- می‌توان از مقیاس یک واحد مسکونی آغاز کرد. تولید مواد غذایی ارگانیک برای رستوران‌ها می‌تواند بخشی از آوازه آن‌ها و عاملی در جذب مشتریان باشد.

ب- باغچه‌های محله‌ای

باغچه‌های محلی از جنبه مالکیت زمین در تملک بخش عمومی هستند و از جنبه مدیریت با مشارکت مدیریت شهری و محله‌ای، انجمن‌های محله‌ای و داوطلبانه اداره می‌شوند. اهداف کشاورزی شهری در این گونه شامل اهداف اجتماعی مرتبط با تعاملات اجتماعی در محله‌ها، حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی و امکان اثرگذاری مسئولانه آن‌ها بر محیط زندگی خود و نقش شهروندای فعال از سوی آن‌ها است. از بعدی دیگر، این فضاهای چند منظوره با ایجاد انگیزه تحرک و نیز فراهم کردن فضایی برای ورزش‌های همگانی، عاملی در ارتقاء سلامت عمومی شهروندان هستند. به‌عنوان اهداف فرعی نیز می‌توان به نقش این فضاها در ایجاد سرزندگی در محله‌ها و دومین جزء شبکه فضاهای متمرکز در شهر پس از باغچه‌های خصوصی اشاره کرد. باغچه‌های محله‌ای به‌طور معمول به صورت فردی و خانوادگی و یا گروهی و اشتراکی بهره‌برداری می‌شوند و نقش اجتماعی آن‌ها در فضاهای شهری بسیار با اهمیت است، به همین دلیل ضروری است که مراحل مختلف پرورش گیاهان از جمله آماده‌سازی زمین، کاشت، داشت و برداشت از سوی خود شهروندان انجام شود و نمایندگان آن‌ها در محله‌ها نیز در فرایندهای تصمیم‌گیری برای فضاهای مناسب برای کشاورزی شهری، شیوه‌های نوبت‌دهی و واگذاری و مانند آن‌ها مشارکت داشته باشند.

پ- باغ‌های درون شهری

باغ‌ها و مزارع درون شهری هم در زمین‌های در مالکیت بخش عمومی و هم باغ‌ها و زمین‌های زراعی بخش خصوصی قابل راه‌اندازی هستند. وجه عمومی مالکیت این باغ‌ها و مزارع مربوط به دو دسته فضا است: نخست- زمین‌هایی که شهرداری‌ها برای برپایی فضاهای سبز شهری جدید در اختیار دارند و در این راهنما با نام مزارع و باغ‌های شهری نوبنیاد خوانده می‌شوند و دوم- باغ‌ها و زمین‌های زراعی که خصوصی بوده‌اند و مطابق با قوانین و مقررات موجود به شهرداری‌ها واگذار می‌شوند. سهم بخش خصوصی در مالکیت باغ‌ها و مزارع شهری هم مربوط است به باغ‌ها و مزارع درون شهری که هم‌چنان توسط مالکان خصوصی اداره می‌شوند. کشاورزی در باغ‌های شهری در مقیاسی بزرگتر از باغ خانگی انجام می‌شود. در این گونه از کشاورزی شهری در زمین‌های بخش عمومی انگیزه اصلی ایجاد فضایی برای تعاملات اجتماعی در شهرها و جبران کمبود فضاهای سبز عمومی و فضاهای گذران اوقات فراغت مبتنی بر آموزش‌های محیط زیستی در شهرها است و در صورتی که بهره‌برداری کشاورزی شهری در فضاهای خصوصی انجام بگیرد از راه کمک به سودآورتر کردن فعالیت کشاورزی از طریق فروش محصولات در بازارهای محلی یا فروش بر اساس قراردادهای پیش فروش با جامعه محلی، به حفظ سرمایه‌های طبیعی شهرها نیز کمک می‌کند. بازارهای محلی اغلب رویدادهای مدنی هستند که در آن اعضای جامعه برای خرید مواد غذایی و تعاملات اجتماعی گرد هم می‌آیند.

ت- باغ‌های مؤسسه‌ای

باغ‌های مؤسسه‌ای کشاورزی شهری در مقیاس میانه را در املاک مؤسسه‌ها و سازمان‌های بخش عمومی و خصوصی در دو دسته متفاوت فراهم می‌کنند: دسته نخست، مزارع و باغ‌های مؤسسه‌ای در املاک بخش عمومی و دولتی هستند که غالباً فعالیت‌های اداری را شامل می‌شوند و دسته دوم، مزارع و باغ‌های مؤسسه‌ای در مؤسسه‌هایی هستند که به‌طور مستقیم به ارائه انواع خدمات فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و درمانی به شهروندان می‌پردازند. در دسته نخست، در مؤسسه‌های عمومی که انواع فعالیت‌های تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اجرای تصمیم‌های شهری را بر عهده دارند، هدف از کشاورزی شهری افزون بر اهداف عمومی تعیین شده برای کشاورزی شهری در دیگر فضاها، هم تقویت راهبرد مدیریت منابع انسانی سازمان مورد نظر با ایجاد امکان مشارکت در کاشت و نگهداری یک باغچه سازمانی است که محصولات آن می‌تواند در غذای روزانه کارکنان نیز مورد استفاده قرار بگیرد، و هم کمک به افزایش اعتماد و تعامل شهروندان نسبت به عملکرد سازمان در دفاع از منافع عمومی. در دسته دوم، در نهادهای عمومی یا خصوصی که به‌طور مستقیم به ارائه انواع خدمات فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و درمانی به شهروندان می‌پردازند

راهنمای کشاورزی شهری در پارک ها و فضاهای تجهیز شده شهری

و یا فضای تجهیز شده برای فعالیت‌های ورزشی و مذهبی را فراهم می‌کنند، انگیزه کشاورزی شهری بهره‌بردن از منافع خاص کشاورزی شهری برای استفاده‌کنندگان از هر فضا است.

ث- باغ‌ها و مزارع پیراشهری

مزارع و باغ‌های شهری فضای کشاورزی پیراشهری در مقیاس کلان هستند که با مالکیت و مدیریت بخش خصوصی و نظارت بخش عمومی راه‌اندازی می‌شوند و گرچه مدیریت شهری و بخش عمومی با تنظیم قواعد و نیز پشتیبانی در سیاست‌گذاری در پی حفظ آن‌ها به‌عنوان سرمایه‌های طبیعی شهرها و حفظ محیط‌های حفاظتی پیراشهری است، اما انگیزه اصلی مالک آن‌ها حفظ درآمدزایی و انتفاع اقتصادی است.

جدول ۲- ویژگی‌های گونه‌های کشاورزی شهری

گونه‌های کشاورزی شهری	باغچه‌های خصوصی	باغچه‌های محله‌ای	باغ‌های شهری		باغ‌های موسسه‌ای		باغ‌ها و مزارع پیراشهری
			باغ‌های شهری نوین	باغ‌های تملک شده توسط شهرداری	مزارع و باغ‌های خصوصی	مراکز آموزشی، درمانی، فرهنگی، ورزشی و مذهبی	
بهره‌برداران	مالکان و بهره‌برداران مستقل در مرزهای ملک	ساکنان محلات	ساکنان شهرها به صورت فردی یا گروهی	مالک به عنوان بهره‌بردار اقتصادی شهروندان به عنوان بازدیدکننده	کارمندان درون سازمان شهروندان (در صورت تمایل مدیریت مؤسسه)		مالکان و بهره‌برداران خصوصی
مدیریت	خصوصی، توسط مالکان	مدیریت مشترک از سوی مدیریت شهری و محله‌ای	مدیریت مشترک مدیریت شهری و محله‌ای	مالک با نظارت مدیریت شهری	- مدیریت مؤسسه در بهره‌برداری درون سازمانی - مدیریت مشترک مؤسسه و مدیریت شهری و محله‌ای در بهره‌برداری شهروندان		مدیریت خصوصی یا نظارت بخش عمومی
مالکیت زمین	خصوصی	عمومی	عمومی	خصوصی	عمومی / خصوصی	عمومی	خصوصی
مقیاس / ابعاد	مقیاس خرد/ ابعاد در دسترس	در مقیاس محله‌ای و نواحی خرد شهری حداقل ۲۰ متر مربع	در مقیاس شهری و در ابعاد مختلف بر اساس فضاهای در دسترس	در فضای موجود در املاک موجود، با اولویت املاک در مالکیت شهرداری و شورای شهر	متناسب با فضاهای موجود و تمایل مالک		متناسب با فضاهای موجود و تمایل مالک
بهره‌بردار	فاقد الزام مشخص	واگذاری به صورت رایگان و یا در ازای پرداخت اجاره اندک برای یک یا دو فصل کشت ^۵	واگذاری به صورت رایگان و یا در ازای پرداخت اجاره اندک برای یک یا دو فصل کشت ^۵	در املاک عمومی: واگذاری به صورت رایگان و یا در ازای پرداخت اجاره اندک برای یک یا دو فصل کشت. - در املاک خصوصی: فاقد الزام مشخص	- در صورت واگذاری برای استفاده عموم: انواع قراردادهای مالکیت زمانی		در صورت واگذاری برای استفاده عموم: انواع قراردادهای مالکیت زمانی
موقعیت شماتیک							

^۵ با ذکر این که این واگذاری بدون ایجاد هرگونه حق مالکیت و بهره‌برداری دائمی است.

بخش دوم - چگونگی ارتباط کشاورزی شهری با اسناد توسعه شهری

ارتباط کشاورزی شهری با اسناد و ضوابط هدایت و کنترل برنامه ریزی شهری در دو بخش الزامات خاص هر یک از گونه های کشاورزی شهری، و الزامات عام در این بخش ارائه می شود.

الف- الزامات کالبدی خاص هر یک از گونه های کشاورزی شهری

جدول ۳- الزامات کالبدی باغچه های خصوصی

سند توسعه	ملاحظات مطالعاتی	الزامات فضایی	تشریح الزامات
برنامه تفصیلی	• اولویت حمایت در نواحی آلوده و متراکم شهرها	فضاهای دربرگیرنده	• حیاط و بالکن واحدهای مسکونی • حیاط، بام و نمای سبز هتل ها و رستوران ها و مانند آن ها
		فضاها و تجهیزات درونی	• در فضاهای خصوصی و استفاده فردی فاقد الزام مشخص در این زمینه است.
	• اولویت حمایت در نواحی دارای کمبود سرانه فضای سبز	موقعیت	• در تمام مناطق مسکونی به صورت حق (بدون نیاز به مجوز یا پرداخت هزینه اضافی) • در پهنه های تجاری مطابق ضوابط مربوط به پهنه ها و قواعد داخلی هر فعالیت
		دسترسی	• الزاماتی در زمینه دسترسی در این گونه وجود ندارد.

جدول ۴- الزامات کالبدی باغچه‌های محله‌ای

تشریح الزامات	الزامات فضایی	ملاحظات مطالعاتی	سند توسعه
<ul style="list-style-type: none"> بوستان‌های شهری زمین‌های رها شده و فاقد فعالیت شهری، زمین‌های بازیافتی هم‌چون پادگان‌ها و کارخانه‌ها زمین‌های باقی‌مانده از طرح‌های شهری، خیابان‌کشی‌های جدید، تعریض مسیرها و حریم راه‌آهن با رعایت الزامات ایمنی بام پارکینگ‌های طبقاتی عمومی و مانند آن‌ها. 	<p>فضاهای دربرگیرنده</p>		
<p>الف- برای زمین با مساحت ۲۰ تا ۱۰۰ مترمربع</p> <ul style="list-style-type: none"> فضای کشت فردی یا گروهی فضایی با سازه سبک برای نگهداری تجهیزات و ابزارهای باغبانی سکو یا فضایی برای قراردادن صندلی سیار <p>ب- برای زمین‌های با مساحت ۱۰۰ تا ۵۰۰ مترمربع - افزودن:</p> <ul style="list-style-type: none"> فضای بازی کودکان با مبلمان سیار فضای بهداشتی عمومی <p>ت- برای زمین‌های با مساحت بیشتر از ۵۰۰ مترمربع - افزودن:</p> <ul style="list-style-type: none"> فضای انبار محصولات فضای نمایشگاهی سیار برای فروش ابزارآلات کشاورزی و محصولات تولید شده فضای توقف، و بارگیری و باراندازی آبدارخانه^۶ نمازخانه سیار اتاقک نگهداری 	<p>فضاها و تجهیزات درونی</p>	<ul style="list-style-type: none"> نیازهای عمرانی و اجتماعی این مراکز در مراحل تحلیل و پیشنهادات مرتبط در برنامه‌های محلی و تفصیلی مدنظر قرار گیرد. در نواحی خرد شهری باغچه‌های محله‌ای تابع ضوابط ساخت و ساز و سطح اشغال در فضاهای سبز و باز مقیاس محله‌ای خواهند بود. تجهیز و بهره‌برداری از زمین‌های دارای پتانسیل استقرار فعالیت کشاورزی شهری در فهرست برنامه‌های موضوعی و موضعی مورد توجه قرار گیرد. 	<p>برنامه تفصیلی برنامه‌های محلی</p>
<ul style="list-style-type: none"> استقرار در پهنه‌های مسکونی و در کاربری‌های پارک و فضای سبز، حمل و نقل و انبارداری اولویت با مراکز محله، در مجاورت مراکز آموزشی، فرهنگی و مذهبی محله ممنوعیت استقرار در حریم تأسیسات شهری 	<p>موقعیت</p>		
<ul style="list-style-type: none"> ممنوعیت دسترسی مستقیم به آزادراه، بزرگراه، شریانی و جمع و پخش کننده الزام دسترسی مستقیم به معابر محلی دارای امکان دسترسی امن پیاده و دوچرخه دارای امکان دسترسی برای کم‌توانان، سالمندان، ویلچیر، و کالسکه 	<p>دسترسی</p>		

^۶ مطابق تعریف مقررات ملی ساختمان مبحث چهارم؛ فضای آبدارخانه: فضایی مشابه آشپزخانه که تنها به امکانات و لوازم آماده‌سازی و تهیه خوراک سرد و نوشیدنی‌ها تجهیز می‌شود و در آن لوازم پخت و پز نصب نمی‌شود. در مواردی در همین فضا، با تمهیدات لازم از جمله تهویه کافی، لوازم گرم کردن غذای آماده نیز نصب می‌گردد.

جدول ۵- الزامات کالبدی باغ‌های شهری

تشریح الزامات		عرصه الزامات فضایی	ملاحظات مطالعاتی	سند توسعه		
مزارع و باغ‌های خصوصی	مزارع و باغ‌های تملک شده توسط شهرداری	مزارع و باغ‌های شهری نوین	مطابق با ضوابط استقرار فضاهای سبز شهری	فضاهای دربرگیرنده		
باغ‌های خصوصی موجود	باغ‌های تملک شده موجود	مطابق با ضوابط استقرار فضاهای سبز شهری	<ul style="list-style-type: none"> کرت‌های فردی یا گروهی، دیوارهای سبز و گلدان‌ها گلخانه‌های تخصصی استخرهای پرورش آبزیان فضای نگهداری تجهیزات و ابزارها، کود و بذر و محصولات تجهیزات جمع‌آوری آب باران تجهیزات استفاده از آب خاکستری محلی برای جمع‌آوری و کمپوست زباله‌ها فضاهای بازی کودکان فضاهای استراحت و گفت‌وگو فضاهای حرکتی فضای چندمنظوره برای رویدادهای گوناگون از جمله ورزش همگانی، برگزاری کارگاه آموزش، نقاشی و عکاسی سرویس بهداشتی و نمازخانه فضای توقف و بارگیری و باراندازی پارکینگ (مطابق ضوابط فضاهای سبز) فضای نمایشگاهی سیار برای فروش ابزارآلات کشاورزی و محصولات آبدارخانه اتاقک نگهداری پارکینگ فضای امدادسانی 	<ul style="list-style-type: none"> در تحلیل میزان برخورداری محلات و مناطق شهری از خدمات فضای سبز، و معیارهای سرانه و شعاع دسترسی، زمین‌های دارای قابلیت فعالیت کشاورزی شهری مورد توجه قرار گیرد. در نظام کاربری زمین در کاربری‌های پارک و فضای سبز، باغات و کشاورزی، طبیعی و اراضی نظامی واگذار شده به شهرداری‌ها پتانسیل راه‌اندازی کشاورزی شهری مورد توجه قرار گیرد. 	در نظام کاربری زمین در کاربری‌های پارک و فضای سبز، باغات و کشاورزی، طبیعی و اراضی نظامی واگذار شده به شهرداری‌ها پتانسیل راه‌اندازی کشاورزی شهری مورد توجه قرار گیرد.	
		تعیین عملکرد دوم مجاز در هر باغ، مطابق بررسی شهرداری با توجه به کمبودهای خدماتی، پتانسیل‌های شبکه دسترسی، کاربری‌های مجاور و مانند آن.	مطابق ضوابط فعالیت‌های قابل استقرار در پهنه‌های شهری	موقعیت	<ul style="list-style-type: none"> هرگونه ساخت و ساز در این فضاها مشمول قوانین و ضوابط موجود و رعایت ماده ۱۴ قانون زمین شهری است. 	
		<p>در صورت بهره برداری کشاورزی از سوی شهروندان:</p> <ul style="list-style-type: none"> ممنوعیت دسترسی مستقیم به آزادراه‌ها، بزرگراه‌ها و شریان‌های شهری دسترسی مستقیم به جمع و پخش کننده‌ها یا معابر محلی تأمین دسترسی امن پیاده و دوچرخه به باغ‌ها و مزارع به صورت مستقیم یا با کمک سیستم حمل‌ونقل عمومی در فاصله ۱۵ دقیقه پیاده‌روی از ایستگاه حمل و نقل عمومی تأمین دسترسی امن برای کم‌توانان، سالمندان و استفاده‌کنندگان از ویلچیر و کالسکه امکان عبور و ورود وسایل نقلیه سنگین برای ورود و خروجی نهاده‌ها و محصولات <p>در صورت بارگذاری عملکرد دوم:</p> <ul style="list-style-type: none"> مطابق ضوابط موجود دسترسی برای عملکرد دوم 		دسترسی		

جدول ۶- الزامات کالبدی باغ‌های موسسه‌ای در املاک بخش عمومی و دولتی^۷

سند توسعه	ملاحظات مطالعاتی	عرصه الزامات فضایی	تشریح الزامات
برنامه تفصیلی	<ul style="list-style-type: none"> در تحلیل میزان برخورداری محلات و مناطق شهری از خدمات فضای سبز، و معیارهای سرانه و شعاع دسترسی، زمین‌های دارای فعالیت کشاورزی شهری مورد توجه قرار می‌گیرند. در نظام کاربری زمین فعالیت کشاورزی شهری در کاربری‌های آموزشی، اداری، ورزشی، درمانی، فرهنگی هنری، مذهبی و نظامی به تناسب موقعیت زمینه‌ای و موضوع، به عنوان فعالیت مجاز و مشروط در نظر گرفته می‌شود. هرگونه ساخت و ساز مشمول ضوابط ساخت و ساز در طرح تفصیلی است. 	فضاهای دربرگیرنده	<ul style="list-style-type: none"> اولویت نخست: فضاهای محوطه درون املاک شهرداری، شورای شهر و شرکت‌های تابعه اولویت دوم: فضاهای محوطه درون املاک دیگر نهادهای دولتی
		انواع فضاها و تجهیزات درونی	<ul style="list-style-type: none"> فضای کشت فردی یا گروهی فضای انبار و نگهداری تجهیزات و ابزارهای باغبانی و زراعت فضاهای استراحت و گفت‌گو با نیمکت‌های سیار فضای بازی کودکان با مبلمان سیار فضای چندمنظوره سیار با سازه‌های سبک برای رویدادهای گوناگون از جمله ورزش همگانی، برگزاری کارگاه آموزش، نقاشی و عکاسی پارکینگ (برای زمین‌های بیش از ۱۰۰۰ متر مربع) تجهیزات جمع‌آوری آب باران تجهیزات استفاده از آب خاکستری تجهیزات بازیافت پسماند تر
		موقعیت	<ul style="list-style-type: none"> اولویت با املاک در مجاورت کاربری‌های مسکونی و خدمات رفاهی محله‌ای- ناحیه‌ای سازگار با فعالیت تفریحی و فضای سبز شهری اولویت با املاکی که جداره بیرونی آنها قابل رؤیت بوده و قابلیت دید عمومی به فضای باغچه‌ای فراهم است. اولویت با املاکی که در محلات/مناطق با سرانه پایین فضای سبز استقرار دارند. فاصله‌گذاری با شریان‌های اصلی عبوری از محله برای اجتناب از قرارگرفتن در معرض آلودگی‌های هوا و صوتی. ممنوعیت راه‌اندازی فعالیت کشاورزی شهری برای استفاده عموم شهروندان در ایستگاه‌های آتش‌نشانی، اورژانس ۱۱۵، جایگاه‌های سوخت و کاربری‌های نظامی
		دسترسی	<ul style="list-style-type: none"> ممنوعیت دسترسی مستقیم به بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها و معابر شریانی شهری الزام دسترسی مستقیم به جمع و پخش کننده‌ها یا معابر محلی دارای امکان دسترسی امن پیاده و دوچرخه دارای امکان دسترسی برای کم‌توانان، سالمندان، استفاده‌کنندگان از ویلچیر و کالسکه

^۷ در صورتی که باغ‌های مؤسسه‌ای تنها در خدمت استفاده درون سازمانی قرار گیرند، تابع الزامات باغچه‌های خصوصی خواهند بود.

جدول ۷- الزامات کالبدی باغ‌های موسسه‌ای در مراکز آموزشی، درمانی، فرهنگی، ورزشی و مذهبی^۸

سند توسعه	ملاحظات مطالعاتی	عرصه الزامات فضایی	تشریح الزامات
برنامه تفصیلی	<ul style="list-style-type: none"> در تحلیل میزان برخورداری محلات و مناطق شهری از خدمات فضای سبز، و معیارهای سرانه و شعاع دسترسی، زمین‌های دارای فعالیت کشاورزی شهری مورد توجه قرار گیرند. در نظام پهنه‌بندی فعالیت، فعالیت کشاورزی شهری در پهنه‌های اداری، به تناسب موقعیت زمینه‌ای و موضوع، به عنوان فعالیت مجاز و مشروط در نظر گرفته شود. هرگونه ساخت و ساز در این فضا مشمول ضوابط ساخت و ساز در طرح تفصیلی است. 	فضاهای دربرگیرنده	<ul style="list-style-type: none"> حیاط و بام بیمارستان‌ها، تیمارستان‌ها، مراکز بازپروری، مراکز نگهداری سالمندان و کودکان بی‌سرپرست زندانه‌ها حیاط و بام مدارس، دانشگاه‌ها، خوابگاه‌ها حیاط و بام موزه‌ها، گالری، کتابخانه‌ها، سالن‌های اجتماعات، سینماها، کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان ورزش‌گاه‌ها و مجتمع‌های ورزشی مساجد و حسینیه‌ها
		فضاها و تجهیزات درونی	<ul style="list-style-type: none"> فضای کشت فردی یا گروهی فضای انبار و نگهداری تجهیزات و ابزارهای باغبانی و زراعت فضاهای استراحت و گفت‌گو با نیمکت‌های سیار تجهیزات جمع‌آوری آب باران فضای بازیافت پسماند فضای توقف و بارگیری و باراندازی برای رساندن نهاده‌های مورد نیاز و دریافت محصولات تولیدی فضای بازی کودکان با مبلمان سیار فضای چندمنظوره سیار با سازه‌های سبک برای رویدادهای گوناگون از جمله ورزش همگانی، برگزاری کارگاه آموزش، نقاشی و عکاسی پارکینگ (برای زمین‌های بیش از ۱۰۰۰ متر مربع) فضای بهداشتی عمومی و نمازخانه فضای امدادسانی^۹
		موقعیت	<p>در صورت استفاده شهروندان و ساکنین محلات:</p> <ul style="list-style-type: none"> اولویت با املاک واقع در مراکز محله‌ای و ناحیه‌ای و نزدیکی به آن‌ها اولویت با املاک در مجاورت کاربری‌های مسکونی و خدمات رفاهی محله‌ای-ناحیه‌ای سازگار با فعالیت تفریحی و فضای سبز شهری قابلیت استقرار در کاربری‌های آموزش تحقیقات و فناوری، آموزشی، ورزشی، درمانی، فرهنگی-هنری، مذهبی، تفریحی و توریستی اولویت با املاکی که جداره بیرونی آنها قابل رویت بوده و قابلیت دید عمومی به فضای باغچه‌ای فراهم است. اولویت با املاکی که در محلات/مناطق با سرانه پایین فضای سبز استقرار دارند. فاصله‌گذاری با شریان‌های اصلی عبوری از محله برای اجتناب از قرارگرفتن در معرض آلودگی‌های هوا و صوتی. ممنوعیت راه‌اندازی فعالیت کشاورزی شهری برای استفاده عموم شهروندان در کاربری‌های زندانه‌ها، مراکز بازپروری، و تیمارستان‌ها
		دسترسی	<p>دسترسی بیرونی در صورت استفاده عمومی شهروندان از زمین</p> <ul style="list-style-type: none"> ممنوعیت دسترسی مستقیم به بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها و معابر شریانی شهری الزام دسترسی مستقیم به جمع و پخش کننده‌ها یا معابر محلی دارای امکان دسترسی امن برای کم‌توانان، سالمندان، استفاده‌کنندگان از ویلچیر و کالسکه

^۸ در صورتی که باغ‌های مؤسسه‌ای تنها در خدمت استفاده درون سازمانی قرار گیرند، تابع الزامات باغچه‌های خصوصی خواهند بود.
^۹ مطابق تعریف مقررات ملی ساختمان مبحث چهارم؛ فضاها و سطوحی که به منظور کمک و امدادسانی در موارد اضطراری در فضاهای باز در نظر گرفته شده و مورد استفاده قرار می‌گیرند

جدول ۸- الزامات کالبدی استقرار باغها و مزارع پیراشهری

شرح الزامات	عرصه الزامات فضایی	ملاحظات مطالعاتی	سند توسعه شهری
زمین‌های زراعی و باغات خصوصی در حریم شهرها	فضاهای دربرگیرنده		
<p>در صورت استفاده عمومی شهروندان از کشاورزی شهری</p> <ul style="list-style-type: none"> • کرت‌های فردی یا گروهی برای تولید محصولات زراعی/باغی مطابق قراردادهای مالکیت زمینی و در صورت تمایل مالک • فضای نگهداری و پرورش حیوانات اهلی • فضای انبار و نگهداری تجهیزات و ابزارهای باغبانی و زراعت • فضای بهداشتی عمومی • نمازخانه سیار • تجهیزات جمع‌آوری آب باران • فضای بازیافت پسماند و تولید کود • فضای انبار و آماده‌سازی محصولات برای عرضه و فروش شامل سورتینگ و بسته‌بندی محصولات • فضاهای سردخانه برای نگهداری محصولات شیلاتی و دامی • فضای آشپزخانه مجهز به امکانات شست‌وشو، نگهداری و پخت غذا • فضای نمایشگاهی سیار برای نمایش ابزارآلات کشاورزی، محیط پرورش و نگهداری گونه‌های گیاهی و حیوانی • فضای بازار با غرفه‌های سیار برای فروش محصولات • فضای توقف و بارگیری و باراندازی برای رساندن نهاده‌های مورد نیاز و دریافت محصولات تولیدی • پارکینگ • فضاهای استراحت و گفت‌گو با نیمکت‌های سیار • فضای بازی کودکان با مبلمان سیار • فضای چندمنظوره برای رویدادهای گوناگون از جمله ورزش همگانی، برگزاری کارگاه آموزش، نقاشی و عکاسی • اتاقک نگهبانی • فضای امدادسانی^{۱۰} 	<p>فضاها و تجهیزات درونی</p>	<ul style="list-style-type: none"> • در برنامه جامع شهر و برنامه توسعه منطقه‌ای مانند برنامه مجموعه شهری مزارع و باغات کشاورزی شهری در حریم به عنوان مقاصد فعالیتی و اشتغال و گردشگری در نظر گرفته شوند. • ساخت و ساز در زمین‌های برخوردار از فعالیت کشاورزی شهری در حریم شهر تابع ضوابط موجود در رابطه با باغات و مزارع است. • در برنامه حریم شهر فعالیت کشاورزی شهری به عنوان فعالیت مجاز در پهنه کشاورزی مدنظر قرار گیرد (مطابق ماده ۴ مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران پیرامون سند پهنه‌بندی حریم مصوب ۱۳۹۵) 	<p>برنامه‌های توسعه ناحیه‌ای و برنامه‌های مجموعه شهری</p> <p>برنامه حریم شهر</p> <p>برنامه جامع شهر</p>
<ul style="list-style-type: none"> • در صورت استفاده فقط برای زراعت و باغداری هیچ ممنوعیتی وجود ندارد. • در صورت داشتن بازدیدکننده: مجاز: <p>– تاسیسات سبز شامل باغ و پارک عمومی، مزارع گل و گلخانه</p>	<p>فعالیت مجاور (مجاز، مشروط و ممنوع)^{۱۱}</p>		

^{۱۰} فضاها و سطوحی که به منظور کمک و امدادسانی در موارد اضطراری در فضاهای باز در نظر گرفته شده و مورد استفاده قرار می‌گیرند

^{۱۱} الزامات تدقیق شده در این بخش بر اساس فهرست فعالیت‌های مجاز به استقرار در حریم شهر مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری و نیز تدوین شده است.

<p>- فعالیت های حمل و نقل و انبارداری شامل مجتمع های خدمات بین راهی، نمایشگاه خودرو</p> <p>- تاسیسات و تجهیزات شهری شامل تصفیه خانه، گورستان، میداين میوه و تره بار</p> <p>- خدمات فراغتی شامل شهربازی، باغ وحش، استادیوم، باغ تالار و رستوران</p> <p>- خدمات رفاهی و اجتماعی شامل هنرستان، دانشگاه، رصدخانه، بیمارستان، باغ موزه</p> <p>- فعالیت های حمل و نقل و انبارداری شامل راه آهن، فرودگاه، پایانه مسافری، انبار اصلی کالا، سیلو و سردخانه</p> <p>مشروط</p> <p>- تاسیسات و تجهیزات شهری شامل دفن زباله، کشتارگاه صنعتی و سنتی، نیروگاه برق در هر مقیاس، مشروط به تهیه پیوست طرح توجیهی بهداشتی و محیط زیستی</p> <p>- خدمات اجتماعی شامل زندان، پاسگاه مشروط به حفظ حریم و موقعیت ورودی</p> <p>ممنوع</p> <p>- صنایع شامل صنایع تبدیلی کشاورزی، صنایع غذایی، کارگاه های کوچک تولیدی، فراوری کانی های غیرفلزی، صنایع نساجی، صنایع دارویی، بازیافت مواد، صنایع برق و الکترونیک، صنایع فلزی، صنایع دارویی و صنایع شیمیایی</p>			
<ul style="list-style-type: none"> • در محدوده حریم شهر ۱۲ و در پهنه های فعالیتی کشاورزی ۱۳ مطابق ماده ۴ مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران پیرامون سند پهنه بندی حریم (مصوب ۱۳۹۵) • رعایت آیین نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه ها، انهوار، مسیل ها، مرداب ها، برکه های طبیعی و شبکه های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب هیات وزیران (۱۳۷۲ و اصلاحیه ۱۳۸۲) الزامی است. • رعایت ضوابط و معیارهای محیط زیستی استقرار واحدهای خدماتی سازمان حفاظت از محیط زیست مصوب ۱۳۹۸، برای فعالیت های رده ۱ در مکان یابی الزامی است. • رعایت آیین نامه اجرایی تبصره (۳) ماده (۱۷) اصلاحی قانون ایمنی راه ها و راه آهن - مصوب ۱۳۷۹ در مکان یابی الزامی است. • رعایت مصوبه هیئت دولت در مورد حریم خطوط هوایی انتقال و توزیع نیروی برق مصوب ۱۴۱۳۹۴ 	<p>موقعیت</p>		
<p>در صورت حضور بازدیدکننده:</p> <ul style="list-style-type: none"> • دسترسی بیرونی <ul style="list-style-type: none"> - دسترسی مستقیم به راه شریانی درجه ۱ نداشته باشد. - در فاصله حداکثر ۱۵ دقیقه پیاده از ایستگاه حمل و نقل عمومی حومه شهر مستقر باشد. • دسترسی درونی <ul style="list-style-type: none"> - رعایت آخرین ویرایش از ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد دارای معلولیت، مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران - تامین مسیر عبور دوچرخه، ویلچیر، کالسکه و مسیر پیاده 	<p>دسترسی</p>		

۱۲ - مطابق ماده (۲) قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها (مصوب ۱۳۸۴)، عبارت است از قسمتی از اراضی بلافصل پیرامون محدوده شهر که نظارت و کنترل شهرداری در آن ضرورت دارد و از مرز تقسیمات کشوری شهرستان و بخش مربوط تجاوز ننماید.

۱۳ - پهنه ای است شامل کلیه عرصه های باغی، زراعی مرتبط با تولید محصولات کشاورزی.

۱۴ - هیات وزیران در جلسه ۱۳۹۴ / ۱ / ۳۰ به پیشنهاد شماره ۹۳ / ۱۷۸۱۴ / ۳۰ / ۱۰۰ مورخ ۱۳۹۳ / ۳ / ۲۰ وزارت نیرو و به استناد تبصره (۲) ماده (۱۸) قانون سازمان برق ایران مصوب ۱۳۴۶، حریم خطوط هوای انتقال و توزیع نیروی برق این مصوبه را ابلاغ کرده است.

ب- الزامات عام تمام گونه‌های کشاورزی شهری

افزون بر الزامات خاص هر گونه کشاورزی، الزامات عام برنامه‌ریزی طراحی در فضاهای کشاورزی شهری به شرح زیر تعیین می‌شود:

- ایجاد حصارکشی به گونه‌ای که فضای باغی / زراعی داخل حصار از بیرون قابل مشاهده باشد.
- جلوگیری از تخلیه آب و کود بر روی املاک مجاور
- تامین روشنایی قطعات واگذار شده برای کشاورزی در امتداد مسیرهای دسترسی درونی
- استفاده از مصالح چرخه‌پذیر
- تامین و استفاده از تجهیزات جمع‌آوری آب باران، بازیافت آب خاکستری و تجهیزات بازیافت پسماند تر
- امکان اجرای باغچه‌ها در سطح زمین و یا سطح بالا آمده از زمین برای تسهیل استفاده سالمندان
- تعیین الگوهای کشت با معیارهای محصول‌دهی متنوع، تنوع بصری و کشاورزی پایدار
- استفاده از موانع کالبدی برای جلوگیری از ورود خودرو به محوطه باغچه‌ها

بخش سوم - چارچوب تحقق پذیری کشاورزی شهری

۱-۳ الزامات پشتیبان تحقق کشاورزی شهری

تحقق کشاورزی شهری افزون بر الزامات کالبدی تعیین شده، نیازمند توجه به الزامات فنی کشاورزی و نیز پشتیبانی از جنبه ارتباط با مصرف کننده تولیدات، حمایت‌های مالی و آموزشی و نیز اقداماتی برای مدیریت و بهره‌برداری باغچه‌ها و مزارع است که در جدول‌های ۹ و ۱۰ بیان شده است.

جدول ۹- الزامات فنی کشاورزی شهری

<ul style="list-style-type: none"> در بام‌های سبز، حیاط‌ها، حیاط پشتی‌ها و بالکن‌ها کشت مستقیم در خاک، در گلدان یا تخت‌های کاشت بسترهای هیدروپونیک (پرلیت، پشم سنگ) در دیوارهای سبز بستر با پوشش نرم حصیری، ساختاری 	بستر کشت	کشت
<ul style="list-style-type: none"> بر پایه خاک با ممنوعیت استفاده از تجهیزات مکانیزه مزرعه گلخانه‌ای (به ویژه هیدروپونیک) آکوئاپونیک در فضاهای سرپوشیده دیوار سبز (مدولار، کابلی، شبکه‌ای، نمدپلیمری، هیدروپونیک) 	سیستم کشت	
<ul style="list-style-type: none"> آب خاکستری (مخازن زیر سینکی در ساختمان‌های موجود، یا لوله کشی مجزا در ساختمان‌های در حال ساخت) آب خاکستری پارک‌ها و فضاهای سبز آب باران (مخازن ذخیره‌سازی باران از پشت‌بام‌های مجتمع‌های مسکونی یا ساختمان‌های متعلق به بخش عمومی در محله‌ها) پساب تصفیه شده شهری منابع آبیاری فضای سبز پارک‌های شهری 	منبع آبیاری (مطابق دستورالعمل‌های وزارت نیرو)	آبیاری
<ul style="list-style-type: none"> غیر مکانیزه (دستی)، به ویژه انواع روش‌های آبیاری سنتی مانند روش آبیاری کوزه‌ای مکانیزه (قطره‌ای قابل اتصال به انشعاب شیرهای آبیاری فضاهای سبز محله‌ها و محوطه‌های مسکونی، مخازن آب باران یا آب خاکستری مکان‌های نزدیک به فضای مورد بهره‌برداری کشاورزی شهری) 	روش آبیاری	
<ul style="list-style-type: none"> کاشت درختان و بوته‌های بادشکن در مناطق بادخیز کاشت در گلخانه یا تونل‌های کشت در زمستان سیستم زهکشی مناسب در اقلیم‌های با باران‌های شدید استفاده از پوشش‌های پلاستیکی گلخانه در فصول سرد و اقلیم‌های خشک استفاده از مالچ در مزارع در اقلیم گرم و خشک و فصول گرم سال جهت جلوگیری از تبخیر و کاهش مصرف آب کاربرد روش‌های سازه‌ای مقاوم در مناطق بادخیز افزایش مواد آلی خاک در مناطق با آب و هوای خشک 	ملاحظات اقلیمی	

<ul style="list-style-type: none"> • امکان تبدیل زباله‌های تر ارگانیک به کمپوست در محل • تولید پروتئین با تغذیه از دور ریز مواد غذایی توسط دام‌های سبک خانگی 	مدیریت پسماند
<ul style="list-style-type: none"> • سموم و کودهای ارگانیک و خانگی (مبارزه بیولوژیک)، • فیلترهای تصفیه آب خاکستری جهت کاهش بار آلودگی آب باریافتی، • استفاده از محصولات شوینده ارگانیک برای کاهش املاح و مواد شیمیایی آب آبیاری 	آب
<ul style="list-style-type: none"> • سموم و کودهای ارگانیک و خانگی (مبارزه بیولوژیک)، • افزایش PH خاک، • افزایش مواد آلی خاک (با کمپوست خانگی تهیه شده از زباله در مبدأ)، • کاربرد خاک جایگزین خاک شهری (با استفاده از تخت‌های کشت در مناطق آلوده شهری)، • روش‌های کشت بدون خاک 	خاک
<ul style="list-style-type: none"> • کاشت گیاهان مقاوم به جذب فلزات از آلودگی هوا • ممنوعیت استفاده از علف‌کش، آفت‌کش و یا کود شیمیایی و استفاده از سموم و کودهای ارگانیک و خانگی (مبارزه بیولوژیک)، 	هوا

حفاظت در برابر آلودگی

جدول ۱۰- الزامات تصمیم‌گیری پشتیبان تحقق کشاورزی شهری

<ul style="list-style-type: none"> • در نظر گرفتن فضایی در میادین میوه و تره بار برای ارائه محصولات خانگی • تأمین فضا برای فروش کنار جاده‌ای و تجهیز آن با سازه‌های سبک برای تسهیل فروش و پارکینگ برای توقف ایمن • برگزاری رویدادهای مرتبط همچون فستیوال‌های فروش غذای ارگانیک در محل کاشت، برگزاری دوره‌های آموزشی، همایش‌های مرتبط و موضوعی و دیگر. • راه‌اندازی از سیستم کشاورزی با حمایت جامعه (قراردادهای تولید محصولات با کسب‌وکارهای محلی) • حمایت از بازارهای آنلاین محصولات کشاورزی و وضع دستوالعمل‌های مرتبط • پشتیبانی از فروش در محل / فروش کنار جاده‌ای • برگزاری روز درهای باز برای مدارس، دانشگاه‌ها و خوابگاه‌ها برای فراهم کردن امکان ورود جامعه محلی و خرید محصولات تولید شده 	ارتباط با مصرف‌کننده
<ul style="list-style-type: none"> • وضع مشوق‌هایی همچون تخفیف در استفاده از خدمات تفریحی، حمل و نقل و مانند آن که از سوی شهرداری ارائه می‌شود بر مبنای مساحت تحت کشت متمرکز در فضاهای خصوصی. • ارائه آموزش‌های فنی و مهارتی در محل برای راه‌اندازی سیستم‌های کشت و آبیاری در فضاهای تحت کنترل • ارائه خدمات آموزشی درباره دانش و مهارت‌های کاشت، داشت و برداشت محصولات در پارک‌ها، فرهنگسراها و مانند آن. • استفاده از رسانه‌ها برای ارائه برنامه‌های آموزشی برای ترسیم تصویر واقعی کشاورزی شهری و منافع آن. • ارائه تسهیلات در برخورداری از نهاده‌های کشاورزی پایدار شامل بذر، کود و آفت‌کش‌ها 	حمایت‌های مالی و آموزشی
<ul style="list-style-type: none"> • الزام به رعایت ضابطه ۷۶۴ سازمان برنامه و بودجه در رابطه با طراحی و اجرای بام‌های سبز • ارائه الگوها و تیپ‌های طراحی بام‌های سبز توسط شهرداری • شناسایی زمین‌های دارای قابلیت راه‌اندازی باغچه‌های محله‌ای با کارکردهای متفاوت و صدور مجوز برای فعالیت کشاورزی شهری توسط شهرداری • تأیید و نظارت بر برنامه مدیریتی فضاهای کشاورزی شهری شامل بهره‌برداران، ساعات فعالیت باغچه یا مزرعه و مانند آن توسط شهرداری • تعیین نوع محصول قابل کاشت و شیوه‌های کاشت بر اساس الزامات اقلیمی، کالبدی و فرهنگی در مناطق مختلف توسط شهرداری 	اقدامات مورد نیاز برای مدیریت و بهره‌برداری

۲-۳ نقش و وظایف سازمانی

تعیین نقش و وظایف سازمانی برای اجرای الزامات کالبدی، فنی و اقتصادی، و حمایت‌های سیاستی مورد نیاز برای راه‌اندازی فعالیت‌های کشاورزی شهری در مقیاس‌های گوناگون در قالب جدول ۱۱ بیان شده است. در این جدول شرح وظایفی که برای برپایی گونه‌های متفاوت کشاورزی شهری برای عوامل تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌ها تعیین شده، بر برپایه چارچوب‌های قانونی موجود و شرح وظایف قانونی و مصوب این عوامل تعیین شده است. با در نظر گرفتن این که فقدان مسئولیت واضح دولت در قبال کشاورزی شهری ممکن است منجر به تضاد یا ناهماهنگی میان سیاست‌ها و تصمیماتی شود که توسط ادارات مختلف دولتی اختیار می‌شوند، کمیته فنی کشاورزی شهری نیز به عنوان نهاد هماهنگ کننده اصلی و بین بخشی تنظیم کننده فعالیت‌های کشاورزی شهری پیشنهاد شده است. اعضای این کمیته اداره راه و شهرسازی شهرستان، اداره جهاد کشاورزی شهرستان، شرکت آب و فاضلاب شهری، شهرداری (دبیر کمیته) و شورای شهر هستند.

الف- نقش و وظایف عوامل تصمیم‌گیری اصلی

جدول ۱۱- نقش و وظایف سازمانی عوامل تصمیم‌گیری اصلی کشاورزی شهری

متولی	تشریح وظایف	تهیه	تصویب	اجرا	نظارت
کمیته فنی کشاورزی شهری	تدوین دستورالعمل تعرفه‌ها و معافیت‌های تشویقی و حمایت دستگاه‌های اجرایی مرتبط برای کشاورزی شهری				
	تعریف مأموریت‌های مرتبط برای نهادهای وابسته و دیگر نهادها				
	تدقیق الزاماتی که باید در برنامه‌های عملیاتی کشاورزی شهری در باغچه‌های محله‌ای، باغ‌ها و مزارع شهری، نهادی و پیراشهری متناسب با شرایط محلی و منطقه‌ای گنجانده شود				
	پاسخ به استعلام‌های موردی شهرداری برای صدور مجوز به درخواست اشخاص حقیقی و حقوقی برای راه‌اندازی کشاورزی شهری				
شهرداری	تدوین ضوابط مکان‌یابی فروش کنار جاده‌ای محصولات کشاورزی شهری				
	تعیین اولویت‌های کالبدی- فعالیتی برپایی باغچه‌های محله‌ای، مزارع و باغ‌های موسسه‌ای و شهری بر اساس ساختار فضایی شهر، شبکه دسترسی‌ها و کمبودهای فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و مانند آن در هر شهر (این وظیفه در زمان تهیه برنامه تفصیلی هر شهر به عنوان بخشی از دستورکار این برنامه تعیین می‌شود)				
	تهیه برنامه مدیریتی باغچه‌های محله‌ای و باغ‌ها و مزارع شهری عمومی				
	انجام مطالعات اقلیمی، کالبدی و اجتماعی - اقتصادی برای راه‌اندازی فعالیت کشاورزی شهری و نوع محصول قابل کاشت در باغچه‌های محله‌ای، باغ‌ها و مزارع شهری باغ‌ها و مزارع مؤسسه‌ای				
	شناسایی زمین‌های دارای پتانسیل برپایی باغچه‌های محله‌ای با مشارکت انجمن‌های فعال محله‌ای، شورایی‌ها، سمن‌های تخصصی شهروندی و حفاظت از محیط زیست و یا معتمدان محله‌ای				
	تعیین فضای مشخص در میادین میوه و تره بار برای ارائه محصولات مزارع و باغات با فعالیت کشاورزی شهری				

			طبقه‌بندی باغ‌های درون شهری از جهت تعداد درختان، نوع درختان و میزان برخورداری از گونه‌های گیاهی منحصر به فرد از جهت طبیعی و یا گیاهانی که در شکل‌گیری هویت تاریخی یک شهر اثرگذار بوده‌اند، و مستند سازی این ویژگی‌های در دوره‌های زمانی قابل ردیابی با استفاده از نقشه‌های ماهواره‌ای
			ارائه الگوها و تیپ‌های مناسب اجرای کشاورزی شهری در مقیاس‌های خصوصی، باغچه‌های محله‌ای و باغ‌های شهری
			تایید مکان استقرار فعالیت کشاورزی شهری خصوصی واقع در حریم شهر
			صدور مجوز کشاورزی شهری در باغچه‌های محله‌ای
			تایید موقعیت مکان‌یابی مزارع و باغات خصوصی پیراشهری برای استقرار فعالیت کشاورزی شهری با حضور بازدیدکننده از نظر همجواری فعالیت
			بررسی و تصویب برنامه عملیاتی کشاورزی شهری خصوصی در حریم شهر که بازدیدکننده عمومی دارد
			تایید انطباق موقعیت مزارع و باغات خصوصی پیراشهری برای استقرار فعالیت کشاورزی شهری با حضور بازدیدکننده، با نقشه پهنه‌بندی فعالیت حریم شهر
			نظارت بر رعایت برنامه‌های عملیاتی تأیید شده کشاورزی شهری
			نظارت بر فضاهای فروش محصولات کشاورزی شهری در میدانی میوه و تره بار
			نظارت بر رعایت الزامات مکان‌یابی فروش در محل و فروش کنار جاده‌ای برای باغات و مزارع خصوصی شهری و پیراشهری
			نظارت بر رعایت الزامات دسترسی بیرونی و درونی گونه‌های کشاورزی شهری
			نظارت بر رعایت الزامات ایمنی سازه‌های مجاور با فعالیت کشاورزی شهری
			تعیین موقعیت و تجهیز بازارچه‌های دوره‌ای و فصلی فروش محصولات کشاورزی شهری در شهرها برای فروش در محل
			تأمین ایمنی از نظر آتش‌سوزی و تخریب درختان در باغ‌ها و مزارع بخش عمومی
			تجهیز فضاهای کشاورزی شهری به روشنایی، مبلمان شهری، فضاهای بازی کودکان و جز آن، مطابق الزامات کالبدی تعیین شده برای هر گونه از فعالیت کشاورزی شهری
			راه‌اندازی برنامه‌های ترویجی کشاورزی شهری به صورت آموزش حضوری، آموزش و مشاوره از طریق ایمیل، تلفن، وبسایت و برنامه‌های موبایل
			اجرای مصوبه‌های شورای شهر و کمیته فنی کشاورزی شهری در خصوص اعمال سیاست‌های تشویقی برای کشاورزی شهری
			ارائه خدمات حمایتی، آموزشی و ترویجی به بهره‌برداران کشاورزی شهری
			شناسایی فرصت‌های حمایت از باغچه‌های محله‌ای، مزارع و باغ‌های شهری و نهادی از طریق مشارکت با دیگر عوامل تصمیم‌گیری همچون انجمن‌های محله‌ای، انجمن‌های باغداری، سمن‌ها، و مدارس
			اطلاع‌رسانی به شهروندان درباره امکان کشاورزی شهری در زمین‌های تعیین شده
			تهیه دفترچه راهنما برای راه‌اندازی کشاورزی شهری بر اساس الزامات این راهنما و اطلاع‌رسانی
			تصویب ضوابط مکان‌یابی فروش محصولات کشاورزی شهری خصوصی در حریم شهرها
			تصویب بهای واگذاری فصلی برای بهره‌برداری کشاورزی شهری در زمین‌های متعلق به شهرداری
			تصویب اولویت‌های کالبدی - فعالیتی برپایی باغچه‌های محله‌ای و مزارع و باغ‌های شهری
			تصویب اولویت‌های کالبدی - فعالیتی کشاورزی شهری مؤسسه‌ای
			بررسی و تأیید برنامه عملیاتی ارائه شده برای کشاورزی شهری نهادی، باغ‌ها و مزارع شهری و پیراشهری

شورای شهر

وزارت راه و شهرسازی

معاونت شهرسازی و معماری

دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری

				نظارت عالی بر رعایت برنامه عملیاتی تأیید شده کشاورزی شهری نهادی، باغها و مزارع شهری و پیراشهری
				نظارت بر ممنوعیت هرگونه فعالیت توسعه شهری مستلزم برداشت از حبابه باغها و زمینهای زراعی

ب- نقش و وظایف عوامل تصمیم گیری همکار

افزون بر عوامل تصمیم گیری که به طور مستقیم در پشتیبانی نهادی و حقوقی پیشنهادی این گزارش از کشاورزی شهری نقش دارند، دسته‌ای دیگر از عوامل را نیز می‌توان شناسایی کرد که اثرگذاری فرعی (در مقایسه با دسته قبلی) دارند. این عوامل تصمیم‌گیری شامل شرکت آب و فاضلاب شهری، سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان جهاد کشاورزی، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، سازمان نظام مهندسی، و وزارت صنعت، معدن و تجارت هستند. در جدول ۱۲ وظایف مورد انتظار از این عوامل تصمیم‌گیری فهرست شده است.

جدول ۱۲- نقش و وظایف سازمانی عوامل تصمیم‌گیری همکار کشاورزی شهری

متولی	تشریح وظایف	تهیه	تصویب	اجرا	نظارت	
وزارت نیرو	همکاری با شهرداری‌ها در تدوین و اجرای ضوابط مربوط به استفاده از منابع آب بازیافتی					
	جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی و ایجاد زمینه مناسب برای جلب مشارکت‌های بخش خصوصی و عمومی در اجرای طرح‌های استفاده از منابع آب بازیافتی آب شهرها برای کشاورزی شهری					
وزارت جهاد کشاورزی	ایجاد فرصت‌های مطالعاتی و زمینه‌های آموزشی در سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در زمینه تعیین الگوی کاشت محصولات کشاورزی، تعیین گونه‌های مزاحم، و روش‌های بیولوژیک بهینه دفع آفات در اقلیم‌های شهری و پیرا شهری					
	حمایت از راه‌اندازی بازار آنلاین محصولات کشاورزی برای فروش یا مبادله محصولات خرده‌فروشی کشاورزی شهری					
	همکاری با شهرداری‌ها در افزایش دسترسی به تجهیزات مدیریت آب مصرفی در قالب بهره‌برداری از آب‌های بازیافتی در مزارع و باغات شهری					
	اختصاص بیمه به محصولات تولیدی در بخش کشاورزی شهری					
	همکاری با شهرداری‌ها در تأمین نهاده‌های کشاورزی و دامی در سطح شهرها					
سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور	تدوین سیاست‌های تشویقی برای شهرداری‌هایی که اقدام به راه‌اندازی فعالیت کشاورزی شهری نموده‌اند.					
سازمان نظام مهندسی	تدوین استانداردهای اجرایی استقرار سیستم مجزای فاضلاب خاکستری در ساختمان‌ها					
	تدوین استانداردهای اجرایی استقرار تجهیزات جمع‌آوری آب باران در ساختمان‌ها					
وزارت صنعت، معدن و تجارت	پشتیبانی از تولید تجهیزات مورد نیاز کشاورزی شهری همچون مخازن جمع‌آوری آب باران، سیستم‌های فیلتر آب خاکستری و مخازن خانگی تولید کمپوست از زیاله					
سازمان حفاظت محیط زیست	تدوین ضوابط بازیافت زیاله‌های شهری در قالب فعالیت‌های کشاورزی شهری					
	تدوین ضوابط استفاده از آب خاکستری و فاضلاب تصفیه شده برای تولیدات کشاورزی					

۳-۳ الزامات حقوقی کشاورزی شهری

نخست- حفظ الگوی باغی موجود باغ‌های خصوصی تملک شده توسط شهرداری مطابق قانون حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها و ماده ۱۴ قانون زمین شهری

در ضوابط اجرایی مربوط به چگونگی اجرای ماده ۱ لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها و اصلاحیه‌های بعدی آن (۱۳۷۳، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹) عوامل تصمیم‌گیری در شهرها هم‌چون شورای شهر، وزارت مسکن و شهرسازی و شهرداری‌ها توصیه به حفظ و نگهداری باغ‌های خصوصی، حمایت از مالکان باغ‌ها و تملک باغ‌های خصوصی برای بهره‌برای به‌عنوان فضای سبز عمومی شده‌اند. در دستورالعمل اجرایی ماده ۱۴ قانون زمین شهری (۱۳۷۴) نیز در دو بخش فضاهای سبز عمومی و سازوکار تشویقی مالکان برای واگذاری بخشی از باغ خود به شهرداری، به تملک فضاهای سبز خصوصی توسط شهرداری اشاره شده است. ضروری است که شهرداری پس از تملک باغ‌ها در این چارچوب ساختار آبرسانی، گونه‌های گیاهی، نظام قطعه‌بندی و مرزبندی باغ‌ها را حفظ کند و اولویت در تعیین چگونگی پیوستن آن‌ها به فضاهای سبز عمومی، برپایی کشاورزی شهری مطابق الزامات باغ یا مزرعه‌های شهری باشد. در وضع موجود اغلب این باغ‌ها پس از تملک به‌صورت فضای سبز تفرجگاهی با طراحی محیطی یکسان و بدون توجه به وضعیت کالبدی و ویژگی‌های باغی آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند.

دوم- گنجاندن فعالیت کشاورزی شهری به عنوان فعالیت مجاز در پهنه باغات و اراضی مزروعی خصوصی در برنامه تفصیلی شهرها با رعایت قوانین و ضوابط موجود از جمله قانون حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها و ماده ۱۴ قانون زمین شهری

پیشنهاد می‌شود در شهرهایی که داری نظام پهنه‌بندی کاربری زمین هستند، در پهنه باغات و اراضی مزروعی خصوصی، کشاورزی شهری به عنوان یک فعالیت مجاز وارد شود. در این گونه از باغ‌های شهری برپایی مسیرهای پیاده روی، دوچرخه سواری، تورهای عکاسی، گیاه شناسی و مانند آن، با حداقل مداخله در محیط و تنها استقرار سازه‌های سیار هم‌چون بوفه فروش میوه‌های باغ و نیمکت‌های سیار پذیرایی چندساعته از بازدیدکنندگان در چارچوب ضوابط موجود مجاز است. مطابق ضوابط موجود هرگونه ساخت و ساز مسکونی، اداری، صنعتی، نظامی و جز آن در محدوده‌های باغ و مزرعه شهری ممنوع است و در هرگونه فعالیت کشاورزی در این فضاها، رعایت تمام قوانین و ضوابط موجود به‌ویژه قانون حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها و ماده ۱۴ قانون زمین شهری به‌طور کامل الزامی است.

سوم- اصلاح مقررات مربوط به منطقه‌بندی در شهرهای که نظام پهنه‌بندی برای هدایت و کنترل توسعه شهر دارند، تا باغ‌های محله‌ای و باغ‌ها و مزارع شهری، با الزامات تعیین شده در این راهنما به‌عنوان یک استفاده مجاز یا مشروط در پهنه‌های تعیین شده به‌شمار آیند.

چهارم- گنجاندن کشاورزی شهری به عنوان یکی از فعالیت‌های مجاز به استقرار در نظام کاربری زمین (جدول ۱۳)

جدول ۱۳: ظرفیت استقرار انواع گونه‌های کشاورزی شهری در انواع کاربری‌های زمین مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری

نوع کاربری زمین*	ظرفیت استقرار کشاورزی شهری
مسکونی	باغچه‌های خصوصی درون شهری
آموزش تحقیقات و فناوری	باغ‌ها و مزارع مؤسسه‌ای
آموزشی	باغ‌ها و مزارع مؤسسه‌ای
اداری و انتظامی	باغ‌ها و مزارع مؤسسه‌ای

تجاری و خدماتی	باغچه‌های خصوصی درون شهری
ورزشی	باغها و مزارع مؤسسه‌ای
درمانی	باغها و مزارع مؤسسه‌ای
فرهنگی- هنری	باغها و مزارع مؤسسه‌ای
پارک و فضای سبز	باغچه‌های محله‌ای، باغها و مزارع شهری
مذهبی	باغها و مزارع مؤسسه‌ای
تجهیزات شهری	-
تاسیسات شهری	-
حمل و نقل و انبارداری	باغچه‌های محله‌ای
نظامی	در اراضی نظامی واگذار شده به شهرداری‌ها؛ باغچه‌های محله‌ای، باغ‌های شهری در دیگر اراضی نظامی؛ باغ‌های مؤسسه‌ای
باغات و کشاورزی	باغها و مزارع شهری، باغها و مزارع پیراشهری
میراث تاریخی	-
طبیعی	باغها و مزارع شهری، باغها و مزارع پیراشهری
حریم	-
تفریحی و توریستی	باغها و مزارع مؤسسه‌ای
صنعتی	-

*نوع کاربری زمین بر اساس مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مورخ ۱۳۸۹/۴/۱۰ فهرست شده است.

پنجم- گنجاندن کشاورزی شهری به‌عنوان یکی از فعالیت‌های مجاز به استقرار در زمین‌های ذخیره توسعه شهری در برنامه‌های تفصیلی مطابق الزامات کالبدی تعیین شده در این راهنما

ششم- گنجاندن باغچه‌های محله‌ای به‌عنوان فعالیت مجاز به استقرار در مرکز محله به عنوان خدمات پشتیبان سکونت در برنامه‌های تفصیلی.

هفتم- افزودن فعالیت کشاورزی شهری در قوانین حفاظت از اراضی زراعی و باغات

قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها مصوب (۱۳۷۴) و اصلاحیه بعدی آن (۱۳۸۵) از مهم ترین قوانین موثر بر فعالیت کشاورزی و باغداری است، که در سال ۱۳۷۴ و اصلاحیه آن در ۱۳۸۵ توسط هیئت وزیران به تصویب رسیده است. تاکید بر جلوگیری از تغییر کاربری زمین های زراعی و باغات، تشخیص کاربری باغات و مزارع، صورت‌بندی سازوکارهای مشروط برای موافقت با تغییر کاربری زمین و سازوکارهای تنبیهی در تغییر کاربری غیر مجاز، از جمله محتوای اصلی این قانون است. آیین‌نامه اجرایی این قانون نیز توسط هیات وزیران به پیشنهاد وزارت جهاد کشاورزی و به استناد ماده ۱۴ این قانون، در سال ۱۳۸۶ تصویب رسیده است. در تبصره ۴ ماده ۱ قانون حفاظت از اراضی زراعی و باغات فعالیت‌هایی که استقرار آنها در اراضی زراعی و باغات واقع در حریم شهرها، از سیاست‌های تغییر کاربری مستثنی هستند مشخص شده‌اند. فعالیت‌هایی چون احداث گلخانه، دامداری، مرغداری، پرورش ماهی، سایر تولیدات کشاورزی و کارگاه‌های صنایع تکمیلی و غذایی در روستاها به‌پینه‌کردن تولید بخش کشاورزی بوده و تغییر کاربری زمین محسوب نمی‌شوند (تبصره ۴ ماده ۱). مصادیق این نوع فعالیت‌ها شامل کارگاه‌ها یا واحدهای صنایع تکمیلی، غذایی و تبدیلی بنگاه‌های تولیدی، فعالیت‌هایی چون پرورش قارچ، آبزیان، اسب، کرم ابریشم، زنبورداری، تولید نهال و بذر است. همچنین انجام اقدامات تکمیلی که لازمه تولیدات کشاورزی است مانند احداث راه های بین مزارع، تاسیسات تامین و انتقال آب کشاورزی و کانال های زهکشی، ایستگاه‌های پمپاژ و استخرهای ذخیره آب کشاورزی، موتورخانه و آسیانه ماشین آلات کشاورزی، دیوارکشی باغات، محل

جمع آوری و نگهداری محصولات کشاورزی تغییر کاربری زمین محسوب نمی‌شوند. ضروری است «فعالیت کشاورزی شهری» نیز به فهرست تهیه شده از سوی وزارت راه و شهرسازی، صنایع و معادن، سازمان میراث و سازمان حفاظت محیط زیست، (در ماده ۱۰ آیین نامه اجرایی قانون، ۱۳۸۶) اضافه شده و توسط وزارت جهاد کشاورزی ابلاغ گردد. کمیسیون تبصره ۱ ماده ۱ قانون نیز که مرجع تصمیم‌گیری در خصوص تغییر اراضی زراعی و باغی است، راه‌اندازی فعالیت کشاورزی شهری با حضور بازدیدکننده عمومی را به‌عنوان تغییر کاربری قلمداد نکرده و مشمول مقررات جرمه لحاظ نکند.

هشتم-افزودن فعالیت کشاورزی شهری در ضوابط مکان‌یابی واحدهای خدماتی در حریم شهرها

ضروری است در مکان‌یابی املاک و اراضی واقع در حریم شهر فعالیت کشاورزی شهری با حضور بازدیدکننده مشمول رده‌بندی فعالیت‌ها و واحدهای خدماتی شده و در ضوابط و معیارهای محیط زیستی استقرار واحدهای خدماتی در معاونت محیط زیست انسانی، دفتر ارزیابی زیست محیطی سازمان حفاظت از محیط زیست وارد شود. در ماده ۱ این ضوابط، تعارف مرتبط با محدوده‌های فضایی ملاک عمل تعریف شدند. در بند ب حریم شهر، در بندی کاربری اراضی شهری به استناد مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری (۱۳۸۹)، و در بند س پهنه‌های ۵ گانه حریم به استناد مصوبه شورای عالی ۱۳۹۵، ارایه شدند. در ماده ۲ این مصوبه، احداث، بهره‌برداری واحدهای خدماتی و طرح‌های توسعه آتی آنها منوط به رعایت ضوابط و استانداردهای زیست محیطی سازمان است. همچنین در ماده ۳ رده‌بندی فعالیت‌ها بر مبنای سطح آلاینده‌ها و پیامدهای زیست محیطی صورت‌بندی شده است که ملاک عمل تدوین ضوابط قرار گرفته است. در فعالیت‌های رده یک، فعالیت‌هایی چون استخر ذخیره آب کشاورزی، نگهداری و عرضه گل و گیاه به صورت نمایشگاهی، اتاق نگهبانی، اتاق دوچرخه سواری، کلینیک گیاه پزشکی، باغ پرندگان و غیره ارایه شده‌اند. توصیه می‌شود، فعالیت کشاورزی شهری در حریم شهر در صورت حضور بازدیدکننده در این رده از فعالیت‌ها قرار گرفته و ضوابط آن ملاک عمل قرار گیرد.

نهم- افزودن فعالیت کشاورزی شهری در اسناد توسعه حریم شهرها

بر اساس مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (۱۳۹۵) برای حریم شهرها، سند پهنه‌بندی فعالیت‌های مجاز تعریف شده است. سند پهنه‌بندی حریم یکی از اسناد لازم الاجرای برنامه جامع است که برای حفاظت از حریم شهر در چارچوب برنامه جامع تهیه و به استناد ماده ۲ قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک، با اولویت حفظ اراضی زراعی باغی، جنگلی و منابع طبیعی و محیط زیست پیرامون، مرجع ملاک برنامه‌های کوتاه مدت و کلیه اقدامات اجرایی و استقرار هرگونه فعالیت در طول افق طرح جامع قرار می‌گیرد. این سند شامل نقشه پهنه‌بندی حریم و ضوابط و مقررات مربوطه خواهد بود. در پهنه‌های ۵ گانه ارایه شده در این مصوبه پهنه کشاورزی، پهنه‌ای است شامل کلیه عرصه‌های باغی، زراعی مرتبط با تولید محصولات کشاورزی. وجود این پهنه در حریم شهرها، زمینه را برای استقرار فعالیت «کشاورزی شهری» فراهم می‌کند. لذا ضروری است، مطابق ماده ۷ این قانون، مشاورین تهیه کننده این اسناد ملاحظات فنی و شهرسازی لازم برای استقرار فعالیت کشاورزی شهری در حریم شهرها را مرود توجه قرار دهند.

